

Teorije društvene stigmatizacije i fenomen samohranog roditeljstva

Ždero, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:366005>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Laura Ždero

**TEORIJE DRUŠTVENE STIGMATIZACIJE I
FENOMEN SAMOHRANOG RODITELJSTVA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Laura Ždero

**TEORIJE DRUŠTVENE STIGMATIZACIJE I
FENOMEN SAMOHRANOG RODITELJSTVA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Marina Perić Kaselj

Sumentor: mag. soc. et. mag. educ. phil. Marija Zelić

Zagreb, 2021.

Sažetak

Cilj ovog rada jest povezati mikrosociološke teorije stigmatizacije i fenomen samohranog roditeljstva u smislu društvenog odgovora na pojavu samohranih roditelja. Promjene u strukturi obitelji dovodi do stvaranja stereotipnih razmišljanja o jednoroditeljskim obiteljima te na različite društvene reakcije, a negativan stav društva prema jednoroditeljskim obiteljima može generirati društvenu ranjivost ove skupine. (Ne)razumijevanje okoline utječe ne samo na ponašanje drugih osoba prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci, nego i na njihove stavove i osobni doživljaj samohranog roditeljstva. Društvena stigmatizacija¹ se odnosi na ekstremno neodobravanje (ili nezadovoljstvo) lica ili grupe na socijalno karakterističnim osnovama koje su uočene i služe da bi se razlikovali od ostalih članova društva. Stigmatizacija dovodi do diskriminacije i isključivanje stigmatiziranih iz društvenog života. No, to zapravo znači nepoznavanje pozadine osobe koja je stigmatizirana pa tako dolazimo do netočnih zaključaka. Uzroci, koji će biti navedeni u tekstu, mogu pomoći da bi shvatili korijene stigmatizacije samohranog roditelja i oni određuju ponašanje drugih prema istim.

Ključne riječi: samohrano roditeljstvo, stigma, etiketiranje, obitelj, jednoroditeljska obitelj

¹ Društvena stigmatizacija može rezultirati opažanjem i osuđivanjem mentalnih poremećaja, invaliditeta, bolesti kao što su guba, nezakonitosti, seksualne orijentacije, polnog identiteta, roditeljstva, seksualnosti, uverenja, vrednosti, obrazovanja, nacionalnosti, etniciteta, snage, prestiža, bogatstva, zanimanja, klase, religije, lepote, veza, intelekta, seksualnog zlostavljanja ili kriminala. Atributi povezani sa društvenom stigmom, često veoma zavise od geopolitičkih i odgovarajućih društveno-političkih konteksta zaposlenih u društvu, u različitim dijelovima svijeta.

SADRŽAJ

Sažetak.....	3
SADRŽAJ.....	4
1. Uvod	1
2. Samohrano roditeljstvo ili jednoroditeljske obitelji?	2
3. Teorije društvene stigmatizacije	5
3.1. <i>Teorija etiketiranja.....</i>	<i>5</i>
3.2. <i>Teorija stigmatizacije</i>	<i>7</i>
3.3. <i>Identitet stigmatiziranih i suočavanje sa stigmom</i>	<i>11</i>
4. Uzroci samohranog roditeljstva	12
4.1. <i>Društveni stavovi temeljeni na uzrocima</i>	<i>18</i>
5. Općeniti stavovi društva	20
5.1. <i>Suočavanje sa stigmom</i>	<i>24</i>
6. Zaključak.....	26
7. Literatura	26

1. Uvod

Obitelj je, prema sociološkoj definiciji temeljna društvena jedinica koju čine muškarac, žena i njihovo dijete ili njihova djeca. (Janković, 2008.) Uz sociološku, psihološka definicija govori kako je obitelj važan činilac primarne socijalizacije² i psihičkog razvoja djeteta. Berc, Ljubotina i Blažeka (2004.) navode vrste obitelji, opisuju kako postoji nuklearna obitelj³ koju čine roditelji i njihova djeca, te proširena obitelj koju čine i daljnji srodnici koji žive u istom kućanstvu gdje je i nuklearna obitelj. Nadalje, pojavljuju se jednoroditeljske obitelji koje se javljaju kao alternativa nuklearnoj obitelji, koja je još uvijek brojčano najzastupljeniji, ali ne i jedini oblik uređenja obitelji. Transformacija tradicionalne obitelji dovodi do teškoća u kojim se nalaze članovi iste, osim financijskih, emocionalnih, ljubavnih poteškoća, dolazi i do problema u društvu, od etiketiranja, stigmatiziranja pa i diskriminacije u raznim područjima.

U prvom dijelu rada opisani su i pojašnjeni pojmovi samohranog roditeljstva i jednoroditeljske obitelji te je navedena razlika u definiranju. Nadalje, spomenut će se mikrosociološke teorije, točnije teorijske postavke simboličkih interakcionista⁴ koje nam govore upravo o stigmatiziranju i označavanju unutar društva. Cilj ovog rada jest pomoću teorije spoznati zašto i kako dolazi do stigme i kako se stigmatizirani, u ovom slučaju samohrani roditelji, mogu nositi s tim. Za

² Primarna socijalizacija je ona koja se odvija od rođenja. To se događa u biti unutar obitelji, budući da je obitelj prvo jezgro društvenih odnosa. Nakon tog se dogodi u obrazovnim ustanovama u kojem pojedinac počinje stvarati druge odnose s prijateljima i jednakima, izvan obiteljske jezgre. Nema konkretnog događaja ili signala koji služi kao krajnja točka ove faze, jer se to može promijeniti prema osobi, društvenom kontekstu i kulturi u kojoj se razvija. Socijalni agenti ove faze i koji uzrokuju prve odnose s osobom su: obitelj, škola i mediji.

³ Piccard (1975), prema Janković (2008 : 19) navodi definiciju nuklearne obitelji te opisuje kako je "obitelj mala primarna 'face to face' skupina"

⁴ Simbolički interakcionizam – sociološki pristup koji zagovara ovisnost ljudskoga djelovanja o značenju koje proizlazi iz društvenoga međudjelovanja ili interakcije i koje je podložno interpretaciji. Naziv je skovao Herbert Blumer, a osim njega najpoznatiji su predstavnici: G. H. Mead, J. Dewey i E. Goffman.

razumijevanje stvaranja stigme samohranih roditelja bitni su nam uzroci odnosno razlozi nastanka jednoroditeljskih obitelji. Upravo se na temelju uzroka samohranog roditeljstva stvaraju različite slike o samohranom roditelju. U zadnjem dijelu prikazat će se neki stavovi koji su univerzalni za sve samohrane roditelje bez obzira na koji su način to postali. Na kraju imamo poglavlje koje govori o tome kako se suočiti sa stigmom i koje su sve moguće "posljedice" stigmatiziranja osobe.

2. Samohrano roditeljstvo ili jednoroditeljske obitelji?

Samohrani roditelj, prema članku 4. iz Zakona o socijalnoj skrbi (2013.)⁵, "je roditelj koji nije u braku i ne živi u izvanbračnoj zajednici, a sam skrbi i uzdržava svoje dijete." Dakle, drugi roditelj ne sudjeluje financijski niti na druge načine u odgoju svog djeteta. S druge strane imamo vrlo sličan pojam, a to je jednoroditeljska obitelj "koju čine dijete/djeca i jedan roditelj", također propisan u članku 4. Zakona o socijalnoj skrbi (2013.) U takvoj vrsti obitelji drugi roditelj, iako nije prisutan, obvezan je skrbiti o djetetu ili djeci te uzdržavati ga. Prema Zimić (2018.) sinonimi, prema stručnoj literaturi, vezani za jednoroditeljske obitelji postoje izrazi poput napuštene ili nekompletne obitelji, razorene ili nepotpune. Samohrani roditelji mogu postati samohrani u slučaju rastave, smrti ili nestanka drugog roditelja, izvanbračne trudnoće ili stanuje na nepoznatom boravištu. Osim tih razloga, prema Zimić (2018.) mogu biti i slučajevi u kojima je jednom roditelju oduzeto pravo na brigu o djetetu ili nije u stanju biti u poslovnom odnosu, i roditelji koji su na liječenju. Sve ove kategorije roditelja su, bez obzira na razlog, izloženi raznim poteškoćama i problemima, pogotovo u pogledu socijalne podrške što će u narednim poglavljima biti spomenuto.

⁵ Narodne novine (2013): Zakon o socijalnoj skrbi. NN 157/2013

Prema Raboteg - Šarić (2003.) samohrano se roditeljstvo definira na temelju obiteljske strukture, "ali se ne mora nužno tretirati kao dihotomna varijabla, već i kao kontinuirana varijabla." (Raboteg – Šarić, 2003 : 34) Tako osoba koja je u braku s drugom osobom može imati period samohranog roditeljstva u kojem osoba sama skrbi i brine za osobom bez fizičke i emocionalne podrške partnera, primjer takvog slučaja bi bila odsutnost zbog poslovnih razloga u kojem partner živi u drugom gradu. Naime, ovakva obitelj vjerojatno ne "pati" od manjka novčanih sredstava za razliku od "pravih samohranih obitelji", ali prema autorici dobiva naziv samohranog roditeljstva prema kriteriju "emocionalne podrške i količine odgovornosti u odgoju djeteta koju jedan roditelj na sebe preuzima." (Raboteg – Šarić, 2003 : 34) Samohrano roditeljstvo i jednoroditeljska obitelj su zakonski drukčije definirane, ali autorica navodi kako bi, s obzirom na obiteljsku strukturu ove obitelji, bilo ispravnije nazivati jednoroditeljskim.⁶ No, bez obzira kako se zakonski razlikuju i kako ih nazivamo, društvo većinom nije upoznato s razlikom između pojmova te tako sve doživljavaju istim pa se članovi takvih obitelji nalaze u nepovoljnom položaju.

Centar za socijalnu skrb (CZSS) ima glavnu ulogu u određivanju i dodjeljivanju statusa samohranog roditelja. Već pri samom tom procesu roditelji mogu naići na svojevrsnu diskriminaciju. Naime, CZSS neće dati potvrdu ako je drugi roditelj živ ili mu nije oduzeta roditeljska skrb. Samohrani roditelj koji zapravo sam skrbi o svojem djetetu ne može ostvariti prava⁷ koja bi mogli imati da imaju

⁶ "Međutim, ni uporaba ovog termina nije najsretnije rješenje, jer se njime potpuno prikriva uloga drugog roditelja u odgoju djece. Naime, u obiteljima djece razvedenih roditelja upravo je aktivni angažman drugog roditelja u odgoju djece jedan od najvažnijih čimbenika koji utječe na kvalitetu obiteljskih odnosa i životni standard obitelji." (Raboteg-Šarić, 2003.)

⁷ Propisi kojim se reguliraju prava samohranih roditelja: Obiteljski zakon NN 103/15, Zakon o socijalnoj skrbi NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, Zakon o radu NN 93/14, Zakon o privremenom uzdržavanju NN 92/14, Ovršni zakon

određen status samohranog roditelja. "Već pri prvom susretu s administracijom, pri izdavanju osobnih dokumenata za dijete, dolazi do problema u vidu potrebne suglasnosti drugog roditelja koji s djetetom ne živi. Ovo samo po sebi ne bi bilo problem, ako drugi roditelj održava kontakte s djetetom, a onda posredno i s roditeljem s kojim dijete živi." ⁸ No, postoje slučajevi u kojima drugi roditelj ne živi s djetetom i ne stupa ni u kakav kontakt s djetetom, pod time se misli da ne plaća niti alimentaciju.

Prema autorici Žutić (2020.) posljednjih 10 godina vidljiv je veliki porast jednoroditeljskih obitelji u zapadnim državama, posebice Europi i Sjevernoj Americi. Najčešći razlog je razvod, ali i sve veći stav kod žena prema kojem žele same odgajati svoju djecu bez partnera. (Raboteg – Šarić, 2010.) Stoga će č ešće biti slučaj da su majke samohrane, a gledajući stav prema ženama kroz povijest⁹, ljudima je i u suvremeno doba normalnije vidjeti ženu kako se brine o djeci. ¹⁰

NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, Zakon o dječjem doplatku NN 94/01, 138/06, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12, 82/15, Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15

Samohrani roditelji mogu ostvariti sljedeća prava iz sustava socijalne skrbi: savjetovanje, pomaganje u prevladavanju posebnih teškoća, zajamčenu minimalnu naknadu, pomoć za podmirenje troškova stanovanja, jednokratnu naknadu, te ostale pomoći kao što su: pomoć u prehrani, pomoć za odjeću i obuću, pomoć za osobne potrebe korisnika stalnog smještaja, podmirenje pogrebnih troškova i podmirenje troškova ogrjeva. Dostupno na: <http://www.omg.hr/wp-content/uploads/Prava-roditelja-u-jednoroditeljskim-obiljima.pdf>

⁸ "Primjeri diskriminacije jednoroditeljskih i samohranih roditelja" (2021.) Dostupno na: <https://pravo.roda.hr/prava-roditelja-i-djece/roditeljska-prava/primjeri-diskriminacije-jednoroditeljskih-i-samohranih-roditelja.html>

⁹ Prema feminističkim teorijama žena bi postala potpuna onda kad bi rodila djecu, tad bi ispunila svoju temeljnu životnu funkciju. Odgoj, briga i njega djece je nešto što se automatski očekuje od majki, i one su predmet velike osude u slučaju da se ne ponašaju po društveno zadanim očekivanjima.

¹⁰ "U populaciji obitelji u Hrvatskoj ukupno je 188 001 ili 15% samohranih roditelja (Popis stanovništva 2001.). Od toga 83% ili 156 036 čine majke s djecom, dok 17% ili 31 965 čine očevi s djecom. U ukupnom broju obitelji s djecom kojih je 914 000, udio samohranih roditelja je 20,6% ili svaka peta obitelj s djecom." (Dostupno na: <https://udrugulet.hr/info/samohrani-roditelji/>)

3. Teorije društvene stigmatizacije

Pojasnivši fenomene samohranog roditeljstva i jednoroditeljske obitelji možemo vidjeti "odstupanje" od pojma normalne obitelji što dovodi do pojave svojevrsnog neprihvatanja u socijalnom okrugu. Upotrijebivši mikrosociološke teorije, točnije teorije simboličkih interakcionista, povezat će se nastanak samog nametanja etikete ili stigme na pojedinca koji je iz raznih, gore navedenih, razloga postao samohrani roditelj te ponašanje etiketiranog ili stigmatiziranog. U narednim poglavljima ukratko će biti opisana teorija etiketiranja Howarda Beckera te stigma Ervinga Goffmana.

3.1. Teorija etiketiranja

Prije iznošenja teorijskih postavka bitno je spomenuti da temeljni teoretičar ne voli nazivati teoriju etiketiranja "teorijom". Howard Becker smatra da izvorne postavke njega i njegovih suradnika - Frank Tannenbaum (1938), Edwin Lemert (1951), John Kitsuse (1962), Kai Erikson (1962) – ne bi trebale biti nazivane teorijom zato što ne pruža etiološko objašnjenje devijantnosti niti govori o tome zašto se ljudi ponašaju devijantno. "Neki su smatrali da je teorija pokušavala objasniti devijantno ponašanje kroz reakcije drugih na to ponašanje. Prema tom tumačenju, tek nakon što je se etiketira devijantnom, ta se osoba počinje devijantno ponašati, ne ranije. Bitnu ulogu u činu etiketiranja imaju moralni poduzetnici¹¹ koji provode sud o tome što je poželjno, a što nepoželjno ponašanje. Ovakvu je teoriju lako odbaciti pozivajući se na činjenice iz svakodnevnog iskustva." (Becker, 2011 : 100) Proširiti područje koje obuhvaća bavljenje devijantnim ponašanjem,

¹¹ Moralni poduzetnici pokušavaju eliminirati ponašanje koje percipiraju lošim procesom stvaranja i provođenja normi. Individue ili grupe koje nastoje prakticirati novo kriminalizirano ponašanje tako postaju autsajderi marginalizira ih se. (Becker, 2011.)

uključujući u svoje proučavanje i aktivnosti ostalih, a ne samo navodnog devijanta jest glavni cilj izvornih zagovornika ove teorije. Teorija etiketiranja nije niti teorija, niti je usredotočena isključivo na čin etiketiranja kao što to neki smatraju nego način gledanja na opće područje ljudske aktivnosti, odnosno etiketiranje je društveni proces.

Pristup autora je doprinio usmjeravanju pažnje na način na koji etiketiranje smješta osobu, koja je počinila devijantni čin, u okolnosti koje mu otežavaju nastavak obavljanja normalnih svakodnevnih poslova te ga tako navode na „abnormalno“ djelovanje. Becker spominje primjer kada policijski dosje otežava pojedincu legalno zarađivanje za život te ga tako navodi na bavljenje nezakonitim radnjama upravo zato što je etiketiran kao kriminalac. "Različite vrste aktivnosti i njihovi pojedinačni primjeri, mogu se i ne moraju smatrati devijantnim, ovisno o različitim relevantnim promatračima koji se njima bave." (Becker, 2011 : 100) U teoriji su stvorene četiri dimenzije kombiniranjem dvije dihotomne varijable: 1) određena aktivnost postoji, 2) određena aktivnost ne postoji, 3) aktivnost je definirana kao devijantna, 4) aktivnost je definirana kao nedevijantna. (Becker, 2011.)

"Poslušno" ponašanje označava postojanje ili nepostojanje određene aktivnosti, oni koji promatraju devijantno ponašanje vrlo će vjerojatno proučavati one aktivnosti koji i drugi smatraju devijantnim "što nas dovodi do promatranja složene drame optuživanja i definiranja, a koja je u središtu našeg područja proučavanja." (Becker, 2011 : 101) Bitan ishod interakcionističke teorije je fokus na tu dramu, koja postaje predmet istraživanja, i na "proučavanje relativno zapostavljenih sudionika u toj drami", a to su oni koji imaju dovoljnu moć za odlučivanje koja je aktivnost devijantna, a koja nije; u tu skupinu spadaju policija,

sudovi, liječnici, zaposleni u školama i roditelji. Područje proučavanog ponašanja može biti i ponašanje konzumera marihuane ili "ponašanje osobe koja se upušta u homoseksualan čin u javnim zahodima, djelomično i zato što će se takve aktivnosti, kad se otkriju, najvjerojatnije definirati devijantnima." (Becker, 2011: 101) Prema tome, postoji dvoznačnost riječi devijantnost: devijantnost označuje aktivnosti koje su pogrešne za svakog razumnog člana društva ili su dogovoreni određenom definicijom koja može podrazumijevati kršenje nekih postojećih pravila, statističku rijetkost ili psihologijsko patološku pojavu. Osoba koja prekrši pravila ili uđe u statističku rijetkost postaje devijantna osoba. Prema tome, devijantnost nastaje tek kad društvo označi nešto devijantnim. Postoji širok spektar oblika ponašanja koji mogu biti proučavani kao devijantni pa tako i osobe koje same odgajaju svoju djecu jer je jednoroditeljska obitelj označena kao nenormalna u društvu, krše se tradicionalna pravila društva u kojem obitelj čine dva partnera.

3.2. Teorija stigmatizacije

Teorija stigmatizacije, u kojoj glavnu riječ ima predstavnik Erving Goffman¹², glavnu misao ima razumjeti društvenu reakciju na društveni čin, odnosno odgovor na odnos prema osobama koje su izložene negativnoj društvenoj reakciji. Naglasak je na osobinu ili ponašanje koje nositelja simbolično označava kulturološki neprihvatljivim ili inferiornim. Kada nam se stranac predstavi, možemo steći dokaze da on ima atribute koji ga razlikuju od drugih u kategoriji osoba koje su mu dostupne, atribute nepoželjnije vrste, u krajnjem slučaju, ta će osoba biti posve

¹² "Erving Goffman (rođen 11. lipnja 1922., Manville, Alta., Can. - umro 19. studenoga 1982., Philadelphia, PA, SAD), kanadsko-američki sociolog istaknut u svojim studijama komunikacije licem u lice i srodnih rituali socijalne interakcije. Njegov Prikazivanje sebe u svakodnevnom životu (1959) izložio je dramaturšku perspektivu koju je koristio u sljedećim studijama, kao što su Azili (1961) i Stigma (1964). U Analizi okvira (1979) i Oblici razgovora (1981) usredotočio se na načine na koje ljudi „uokviruju“ ili definiraju društvenu stvarnost u komunikacijskom procesu." (<https://www.britannica.com/biography/Erving-Goffman>)

zla, opasna ili slaba. Tada će se ona u našim mislima svesti sa cjelovite i obične osobe na obilježenu i diskreditiranu, što će u tekstu biti поближе objašnjeno. Takav je atribut stigma, posebno kada je diskreditirajući efekt vrlo jasan; katkada se on naziva promašajem, nedostatkom ili hendikepom. Treba također primijetiti da ne raspravljamo o svim nepoželjnim atributima, već samo o onima koji nisu u skladu s našim stereotipima o tome što bi određena vrsta pojedinca trebala biti. Procesu stigmatizacije je svojstveno pitanje socijalne kontrole. Stigmatizirajući pacijente i "bolesne" je način na koji društvo kontrolira njihovo djelovanje i aktivnosti.¹³ Postoje slučajevi gdje etiketa nije nikad maknuta i tako osoba nikad ne može biti skroz društveno prihvaćena.¹⁴

Labelling ili označavanje je važan društveni proces za simboličke interakcioniste. Odnosi se na postupak "izrade" i nametanje etikete na određene pojedince ili skupine kako bi se umanjile njihove akcije, odnosno kako bi se "umanjila" njihova vrijednost u društvu. Teorija označavanja se koncentrira na to kako se devijantnost gradi i kontrolira u društvu. Teorija označavanja je svojstven stav o kojem odstupanje uvelike ovisi tko, što i kako je čin ili pojedinac definiran

¹³ Stavovi koje "normalni" imaju prema stigmatiziranoj osobi, i postupci koje činimo s obzirom na nju, dobro su poznati, jer su ti odgovori upravo ono što dobronamjerni društveni postupci moraju ublažiti i kanalizirati. Naravno, po definiciji, mi vjerujemo da stigmatizirana osoba nije posve ljudska. Zbog te pretpostavke mi stvaramo raznolika sredstva diskriminacije, kojima stvarno, premda često nesvjesno, smanjujemo njezine životne šanse. Mi konstruiramo teoriju stigme, ideologiju kojom ćemo objasniti inferiornost te osobe i objasniti opasnost koju ona predstavlja, pri čemu katkada racionaliziramo svoju netrpeljivost drugim razlikama, poput različitosti društvene klase. Mi u svakodnevnom komuniciranju koristimo posebne stigmatizirajuće termine, "idiot", "kopile", kao metaforične izvore, kao sredstva maštovitosti, a da pri tome obično ne mislimo na njihova originalna značenja. Skloni smo takvoj osobi pripisati još niz raznih nesavršenosti na temelju početne, i istodobno joj pripisati neke dobre, premda neželjene atribute, često nadnaravne vrste, poput "šestog čula" ili "sposobnosti doživljavanja". (Goffman, 2009.)

¹⁴ Unutar same medicinske ustanove (npr. bolnice) stigma može igrati vrlo bitnu ulogu u određivanju načina odnosa prema pacijentu. Primjerice, alkoholičari i ovisnici o drogama su stigmatizirani kako imaju slab karakter ili sklonost te im se na taj način može davati manjak informacija u vezi njihovog stvarnog zdravstvenog stanja i načina liječenja. Ovo je nesumnjivo ishod birokratske prirode i medicinske dominacije u kojoj liječnici i drugo osoblje nastoje kontrolirati bolesnika. (Goffman, 2009.)

kao devijantan. Ono što će jedna osoba označiti kao devijantno ili odstupanje, neće označiti svi već ovisi o stavu pojedinca koji gleda devijantni čin. U mnogim slučajevima pojedinac može djelovati racionalno prema vlastitim standardima, ali ne i prema standardima koje je postavilo društvo (npr. tetoviranje). Interakcionisti nastoje razumjeti značenje pojedinih postupaka i ponašanja te često daju uvid u način na koji se način moć i kontrola manifestira u našem društvu i u socijalnim situacijama. Stigma ima glavnu ulogu nakon samog procesa označavanja jer osoba koja je označena kao devijant, suočava se sa svim vrstama socijalnih reakcija – ismijavanje, sažaljenje, umanjivanje, bijes, nepoštivanje... Prpić (2015.) prema Goffman (2009.) navodi kako do stigmatizacije dolazi najčešće prirodnim putem kada pojedinac kao društveno biće svoje "društvo", odnosno osobe s kojima je u kontaktu i međusobnoj interakciji smanjuje, to jest ograničava na one koji su njemu samome slični.¹⁵

Prema autorima Hromatko i Matić (2008.), Goffman (1974.) navodi podjelu stigme u tri tipske kategorije: fizičke, karakterne i plemenske. Fizički tip stigme obuhvaća fizičke deformacije koje osoba nosi od rođenja ili koji su nastali kasnije u životu (sljepoća, invalidnost itd.), ali i kulturom uvjetovane i promjenjive attribute (ružnoća, debljina i sl.), koji toj osobi mogu otežavati funkcioniranje u društvu. Stigme karakternoga tipa obuhvaćaju attribute karaktera ili samokontrole kao na primjer nasilnost, ovisnost, lijenost, lažljivost itd., ali i saznanja o biografskoj

¹⁵ Najčešći primjeri stigmatiziranih, koje Goffman (2009) ističe jesu: slijepci, osobe u invalidskim kolicima, osobe bez uha ili nosa, bivši mentalni bolesnici, bivši robijaši, neoženjeni muškarci s djecom, nezaposleni, crnci, ružni, osobe koje boluju od cerebralne paralize, homoseksualci, transvestiti, osobe koje boluju od HIV-a, lopovi, prosjaci, prostitutke, konzumenti marihuane, djevojke koje su izgubile nevinost, gluhi i nagluhi, epileptičari, alkoholičari, osobe s govornim manama (mucanje), pacijenti koji pate od kolostomije, neudate trudne djevojke, Židovi, osobe s deformitetima lica, itd

prošlosti osobe kao npr. da je bila u mentalnoj instituciji, zatvoru, kod psihijatra ili da je homoseksualne orijentacije (Goffman, 1974.). Plemenske stigme vezane su uz attribute pripadnosti kao što su: rasa, narodnost, nacionalnost, vjeroispovijest ili pripadnost (nepoželjnoj) grupi. To su stigme koje se prenose s koljena na koljeno i mogu jednako tako "zatrovati" sve članove obitelji. Ovakav tip stigme je najčešći i najviše primjera ugnjetavanja i neprihvatanja kroz povijest vidimo upravo u ovom tipu.

Goffman (1974.) iznosi još jednu podjelu stigme koja se odnosi na vidljivost i/ili poznatost; diskreditirajuće i diskretne. Diskreditirajuća stigma je ona koja je vidljiva i poznata okolini i tako uzrokuje neugodnost osobe u okolini i u situaciji gdje se susreću stigmatizirani i oni koji nemaju takvu vrstu stigma ili uopće nemaju. Diskretna "je ona koja ili nije poznata okolini ili osoba koja ju nosi misli da nije poznata." (Hromatko, Matić, 2008 : 80) Već samo postojanje diskreditirajuće stigme za osobu koja je nosi izaziva neugodu i probleme u svakodnevnim situacijama. Osobe s diskreditirajućom stigmom pokušavaju ne ulaziti u konflikte ili barem ublažiti smanjivanjem tenzija. Osobe s diskretnom stigmom imaju drugačiji problem – njima je vrlo važno da stigma ostane tajna, što postižu kontrolom nad informacijama.

Stigma koja se nameće samohranim roditeljima može u isto vrijeme biti i diskreditirajuća i diskretna. Diskreditirajuća zato što će jednoroditeljska obitelj biti vidljiva ako netko zna pozadinu osobe koja je samohrani roditelj, na primjer u školi djeteta, na random mjestu, u ambulanti i sl. S druge strane, kad se osoba nalazi u prostoru gdje nema poznanika, tad stigma samohranog roditeljstva postaje diskretna stigma.

3.3. Identitet stigmatiziranih i suočavanje sa stigmom

Goffman (2009.) navodi podjelu identiteta prema društvenoj determiniranosti stigme. (Buljubašić, 2020.) Goffman razlikuje virtualni socijalni identitet koji određuje ono što osoba treba biti i aktualni socijalni identitet koji opisuje ono što osoba jest. Upravo socijalna uvjetovanost stigma dovodi do razlike u jastvu stigmatizirane osobe. Nastaje nesklad između dva identiteta i taj rascjep čini stigma. (Tomić – Koludrović i Knežević, 2004.) Razdvajanje ova dva potonja identiteta ima efekt odvajanja osobe od društva i od nje same. Stigmatizirana osoba opisuje sebe kao nekoga tko se ne razlikuje od ostalih, ali smatra da ne pripada društvu. (Goffman, 2009.) Također, autorica Buljubašić (2020.) u svom radu piše o tome kako Goffman (2009) izdvaja i osobni identitet, koji podrazumijeva kombinaciju podataka iz života, način na koji se osoba razlikuje od ostalih. Na tu formiranu osnovu dodaje se niz društvenih podataka; "osoba je entitet na koju se nadograđuju podaci (...)" (Goffman, 2009 : 74) Upravo tako, znajući bitne činjenice iz života osobe, mogu se pretpostaviti ostale. Na taj način, dovoljno je čuti ime pojedinca/ke kako bi postavili/e informacije o toj osobi. Može se reći da se radi o biografiji osobe. Pa tako, društvo na spomen samohranog roditelja može stvariti svoju pretpostavku o životima tih osoba.¹⁶

S druge strane, postoji razlika između onoga što netko želi dokazati da nije, a ubiti jest i onoga što jest, a želi dokazati da nije¹⁷. Dakle, Goffman (2009.) govori da se društveni identitet odnosi na uloge koje se pretpostavljaju za određenu osobu, a osobni identitet na kontrolu informacija o sebi. U kontaktu s nepoznatima,

¹⁶ Nezadovoljna je, neuspješna, ne želi društvo, nema prijatelja...

¹⁷ Osoba koja je homoseksualne orijentacije bi mogla prikrivati svoj pravi identitet kako bi spriječila moguća odbacivanja u društvu.

društveni identitet određuje se analizom njihovog izgleda. Ukratko, društveni identitet obuhvaća stigmatizaciju, a osobni identitet osobnu kontrolu informacija u odnosu na stigmatu. Primjerice, društveni identitet čini stigma osobe koja ima sumnjivu prošlost, a osobni identitet način na koji se ta osoba odnosi prema iznošenju informacija o sumnjivoj prošlosti. Autor razlikuje i spoznajno prepoznavanje, koje podrazumijeva perceptivno smještanje osobe kroz osobni ili društveni identitet, te društveno prepoznavanje, koje obuhvaća ne samo biografsko znanje, nego i osobno poznavanje osobe.

4. Uzroci samohranog roditeljstva

Jednoroditeljske obitelji nisu nov socijalni fenomen. Ljudi su oduvijek umirali, rastajali se i razvodili, a isto tako ni izvanbračni spolni odnosi nikad nisu bili osobita rijetkost. Ipak, jednoroditeljske obitelji postaju fokus sociološkog interesa tek 60-tih godina kada je poslijeratna tradicionalna obitelj preživjela burne transformacije uvjetovane smanjivanjem stope fertiliteta, porastom broja razvoda, kohabitacija, izvanbračnih rođenja, te proporcijom ekonomski aktivnih majki.

Prema Grozdanić (2000.) te su pojave, pod utjecajem prevladavajuće obiteljske ideologije koja kao normu nudi tradicionalnu nuklearnu obitelj ("oženjeni par s dvoje ili više djece"), viđene kao odstupanje, kao devijacija norme što nas veže s teorijama koje su navedene u prijašnjim poglavljima, "a nerijetko su interpretirane i kao indikatori krize obitelji." (Grozdanić, 2000 : 170)¹⁸

¹⁸ "Tadašnja nastojanja u razumijevanju obiteljskog funkcioniranja koristila su takve modele istraživanja koji su bili usmjereniji na strukturu zanemarujući kvalitetu interakcijskih procesa u obitelji. Strukturalne karakteristike obitelji u velikoj su mjeri dramtizirane, a u istraživanjima se nastojala dokazati gotovo linearna kauzalna veza između strukturalne deficijentnosti i poremećaja u ponašanju, te razvojnih teškoća djece i mladih. Time se zapravo otvoreno govori kako je jednoroditeljstvo štetno za psihološki, socijalni i intelektualni razvoj." (Grozdanić, 2000 : 2)

Song, prema Raboteg-Šarić (2003.), opisuje na primjeru Velike Britanije kako su se mijenjala shvaćanja samohranog roditeljstva, s naglaskom na stavove o samohranim majkama. Njih se u društvu često diferencira s obzirom na to kako su postale samohrane, a uz to počinju se i javljati pitanja moralnosti, tj. u kojoj mjeri imaju pravo na pomoć države, odnosno koliko "zaslužuju" pomoć. Rijetka je pojava objektivnog gledanja bilo kakvog potencijalno pozitivnog aspekta samohranog roditeljstva za društvo ili obitelj, već su samohrane majke često tretirane kao društveni i moralni problem.

Autorica Grozdanić (2000.) u svojem radu navodi kako su uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji (smrt, razvod, izvanbračno rođenje,...) uvod u niz razlika i specifičnosti svake od njih, jer oblikuju stil života, kao i probleme s kojima se susreću u svakodnevnom životu. Vukšić (2018.) navodi kako uzroci mogu biti višestruki: smrt, razvod braka, napuštanje obitelji jednog roditelja, izvanbračno rođenje, a u novije vrijeme tu se svrstava i dugotrajno odsustvo jednog roditelja iz nekih drugih razloga npr. bolest, posao, izdržavanje zatvorske kazne i sl. "Ekonomski naponi, zahtjevi da jedan roditelj igra ulogu i oca i majke, zamor roditelja i osjećaj usamljenosti, neizbježna potreba da djeca igraju uloge koje su iznad njihove zrelosti, samo su neki od niza problema koji se tipično javljaju u ovim obiteljima." (Grozdanić, 2000 : 171) Odgovor društva prema jednoroditeljskim obiteljima varira ovisno o tome na koji je način nastala.

Jedan od glavnih razloga nastanka, prema Raboteg – Šarić (2003.) jednoroditeljskih obitelji jest neslaganje i sukobi s bračnim partnerom što rezultira razvodom braka. Nakon razvoda u obitelji nastaju brojne promjene. Prije svega isti broj zadataka obavljat će sada jedan roditelj u uvjetima promijenjene strukture. Takva situacija ostavlja različite posljedice na odrasle i djecu. Wallerstein i

Blakeslee (2006), prema Zimić (2018.), govore kako razvod proces koji uključuje mnogo faza, razvod počinje sve većim problemima u braku koji se raspada - to je zapravo kriza koja je često na vrhuncu kad se konačno predaju dokumenti za razvod i donosi nekoliko godina neravnoteže svima u obitelji. Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović (2003.) govore da razvod smanjuje psihološku dobrobit roditelja, a to onda posredno utječe i na dobrobit same djece. Istraživanja pokazuju da su, u usporedbi s oženjenima, razvedeni pojedinci manje sretni, imaju više simptoma depresivnosti, slabije samopouzdanje, a također imaju i više zdravstvenih problem, što su sve dobri povodi za stigmatiziranje u društvu. Također navode da su razvedeni pojedinci "socijalno izoliraniji, imaju niži životni standard, uslijed čega su izloženi većem financijskom stresu, imaju više teškoća u odgoju djece, a izloženi su i većim naporima u odgoju djece". (Raboteg – Šarić, 2003 : 29)

Roditelji "samci" koji sami ispunjavaju sve obaveze u obitelji mogu pratiti teškoće materijalne prirode, problemi usamljenosti i odgovornosti oko odgoja djece. Zbog situacije kojoj je izložen moguće je da postanu skloni prihvaćanju više od jednog posla u pokušaju da zadovolji financijske obaveze. Osoba održava ravnotežu između poslovnih odgovornosti i obiteljskih odgovornosti te tako dolazi do opterećenosti zadaćama, što uzrokuje potrebu za društvenom pomoći. Istraživanja pokazuju da ti roditelji imaju veliku potrebu za službama dnevne brige za najmlađu djecu. Čest je i problem stanovanja jer su mnoge obitelji nakon razvoda prisiljeni mijenjati prebivalište što uzrokuje mnoge teškoće. Autorica Grozdanić (2000.) navodi da promjena prema statusu samohranih roditelja iziskuje prihvaćanje novih uloga i odgovornosti, ponovno preispitivanje odnosa sa širom obitelji i prijateljima, transformaciju odnosa s bivšim supružnikom, razrješenje i prihvaćanje gubitka. Tome, treba pridodati i pitanje formiranja novog identiteta. U stručnoj literaturi posebno se ističe kako je za razvedene roditelje karakteristično izdvajanje iz društva,

tj. prestanak dotadašnjih veza ili njihovo značajno ograničavanje. Razlog tome je, tvrde, što ih šira okolina negativno procjenjuje. Hetherington, prema Grozdanić (2000.), navodi da je to u nekim slučajevima objektivan doživljaj, ali u nekim proizlazi iz osobne nesigurnosti, nedostatka samopouzdanja i osjećaja vlastitog poraza, jer biti razveden roditelj ograničava mogućnosti za druženje, zabavu i razonodu. Kitson i Morgan, prema Maleš (1995.) iznose podatke prema kojima razvedeni pokazuju povećan stupanj psihičke i tjelesne bolesti, češće su akutno bolesni i imaju veću vjerojatnost obolijevanja od raka, te veću stopu smrtnosti u usporedbi s oženjenima, samcima ili udovcima.¹⁹ S druge strane, ima slučajeva gdje je razvod predstavljao određeno olakšanje onim ispitanicima čije su bračne krize bile obilježene nasiljem ili većim neslaganjima zbog svađa ili ovisnosti partnera/ice.

Drugi bitniji uzrok postanka samohranih roditelja je smrt partnera. Smrt bliske osobe donosi suočavanje s boli i tugom, i odraslima i djeci. Ono sa čime se vjerojatno svaka osoba do sada susrela je smrt drage osobe te je zbog tog događaja prolazila kroz različite faze tugovanja i negiranja. McKerny i Price (1994.), prema Grozdanić (2000.), navode četiri osnovne faze tugovanja: šok i negiranjem žudnju, dezorganizaciju i reorganizaciju. Smrt člana obitelji narušava ravnotežu cijelog sustava, unosi promjene u strukturu obitelji – uloge i funkcije se redefiniraju. Drugi partner dobiva potpunu financijsku, domaćinsku i emocionalnu odgovornost koja se i više nego udvostručuje. "Ljutnja, depresija, beznade, usamljenost, osjećaj izolacije najvažniji su osjećaji supružnika koji je izgubio izvor emocionalne podrške." (Grozdanić, 2000 : 181) Mnoge zadaće podizanja djece i obiteljske odgovornosti ostaju preostalom supružniku koji se može osjećati savladanim i nesposobnim da

¹⁹ "Psihološki stres roditelja može utjecati na kvalitetu roditeljstva. Odnos između roditelja i djece u postrazvodnom periodu jedan je od najemocionalnijih aspekata razvoda. Postrazvodno odstupanje u kvaliteti odnosa roditelj-dijete jako je povezano s pogoršanjem u emocionalnom funkcioniranju djeteta." (Grozdanić, 2000 : 176)

bude samohrani roditelj. Osim toga, smrt jednog supružnika povlači za sobom i pitanja samoodređenja i potrebu za formiranjem novog identiteta. Raboteg – Šarić (2003.) navodi da ovi roditelji, uza sve teškoće što sami odgajaju djecu, imali kvalitativno drukčiji (teži) proces tugovanja zbog svoga novonastalog status od razvedenih i nevjenčanih roditelja. Smrt supružnika može biti posebno teška u slučaju jasne podjele tradicionalnih spolnih uloga u vezi, kada je jedan partner nepripremljen na preuzimanje zadataka koji su neophodni da bi se održavalo domaćinstvo. Prema Zimić (2000.) pitanje muško - ženskih uloga i u ovom slučaju nameće određena socijalna očekivanja što također ima utjecaj na prilagodbu obitelji. Naime, socijalna očekivanja podrazumijevaju da su žene odgovorne za tzv. socijalne i emocionalne zadatke vezane uz tugovanje. Autorica navodi da one pokazuju znakove tuge i depresije u većoj mjeri nego muškarci i izvanobiteljska podrška više je usmjerena prema njima. Muškarac ima ulogu baviti se materijalnim i organizacijskim zadacima vezanim uz tugovanje.

Jedan od razloga odrastanja djeteta s jednim roditeljem svakako je i slučaj kad je jedan roditelj nepoznat ili je poznat, ali je odsutan. Žutić (2020.) navodi situacije u kojima majka ne želi ili ne može, iz različitih osobnih razloga imenovati oca djeteta, ili kad otac ne želi priznati svoje dijete. "Razlog tome može biti razočaranje u partnera, sporne okolnosti začeća, začeće kao posljedica silovanja i slično. Druga mogućnost je ta da je majka unaprijed odlučila roditi dijete i odgajati ga bez oca djeteta odnosno partnera." ²⁰ (Žutić, 2020 : 16) Nevjenčane majke su najčešće postale samohrane kad su ostale u drugom stanju i kad ih je partner

²⁰ "Sve se više žena odlučuje na samostalno podizanje djece; a rješenje za podizanje obitelji mnogima je umjetna oplodnja doniranom spermom. Ovakvo razmišljanje postalo je osobiti trend u Danskoj, najviše među visokoobrazovanim ženama srednjih godina. " (dostupno na: <https://voxfeminae.net/vijesti/bez-stigme-svojevoljno-postati-samohrana-majka/>)

napustio, pa su bile preokupirane ne samo odnosima s bivšim partnerom nego i brigama kako će same odgajati djecu ili odnosom njihove obitelji i šire okoline prema njima kao nevjenčanim trudnicama ili majkama. Mnoge ostale u drugom stanju kad su bile mlade i ostale su bez podrške partnera; neke su partneri prevarili govoreći im da nisu oženjeni.²¹ Prema Raboteg – Šarić (2003.) osjećaji tuge, tjeskobe i straha su bili pojačani ako su naišli na negativne reakcije u svojoj okolini što nam govori da je njihovo ponašanje uvjetovano društvom. Navode primjere gdje se neki sjećaju podrške okoline u njihovoj odluci da zadrže dijete, dok je neke okolina, uključujući i bližu obitelj, osuđivala i predlagala im da ne zadrže dijete. Istraživanje pokazuje da su se dobro osjećale u početku jer su željele dijete, ali im je kasnije, kako je dijete raslo, bivalo sve teže, pogotovo zbog slabe uključenosti drugog roditelja u skrb o odgoju djeteta. (Raboteg – Šarić, 2003.)

Postoje slučajevi gdje je partner/ica samo otišao/la od obitelji. "Postala sam samohrani roditelj jer me je suprug napustio prije pet godina i vratio se u svoju zemlju (suprug je iz jedne države na drugom kontinentu). Bilo mi je užasno teško, a niti sada mi nije lako. Suprug je otišao od nas nakon dvije godine braka i od tada s nama ne kontaktira." (ispitanica istraživanja Raboteg– Šarić i suradnici, 2003 : 246)

Sljedeća kategorija samohranih roditelja, prema provedenom istraživanju Raboteg – Šarić i suradnika (2003.) jest ona koja govori da su im partneri bili alkoholičari ili ovisnici o raznim drogama te smatraju da je ovisnost glavni razlog promjena u ponašanju bivših supružnika.²²

²¹ Ispitanica istraživanja (Raboteg – Šarić, 2003 : 249.): "Ja sam rodila dok sam bila u srednjoj školi. Što da kažem. Mladi i glupi. Ali bolje je ovako. Otac djeteta je već bio u bračnoj zajednici."

²² "Nakon 15 godina braka, nakon jednog incidenta sa svekrvom s kojom smo živjeli, otišla sam s djecom u podstanare. Suprug je alkoholičar i nakon svih neuspjelih pokušaja odvikavanja od ovisnosti, on se nije trijeznio, svekrva nas je

Usko povezano s ovisnicima, navode se sukobi s tjelesnim nasiljem koji su doveli do razvoda ili razilaženja partnera. Riječ je o tjelesnom zlostavljanju, tjelesnim napadima na samohranog roditelja. Djeca su nekad bile izravne, a nekad posredne žrtve zlostavljanja u braku.²³

4.1. Društveni stavovi temeljeni na uzrocima

Kako je već spomenuto u tekstu, gore navedeni mogući uzroci nastanka samohranog roditeljstva, odnosno jednoroditeljske obitelji, su nam važni za određivanje društvenog stava i mišljenja o njima. Iako su obitelji s jednim roditeljem prihvaćene kao realnost i nešto što se događa, društvo ih i dalje stigmatizira. Rezultati istraživanja autora Raboteg – Šarić i Pećnik (2010.) pokazuju da se društvo ne odnosi pozitivno prema različitim jednoroditeljskim obiteljima. Prosječne su procjene određene između "uglavnom negativan" i "ni pozitivan ni negativan". Vidljiv je pozitivniji stav prema samohranim roditeljima nastalim uslijed smrti partnera, odnosno prema udovcima i udovicama, ali su i u ovom slučaju prosječno bliže neutralnom dijelu ljestvice nego pozitivnom. Najviše negativan stav imaju majke koje nisu stupile u brak, na skalnoj vrijednosti označeno je "uglavnom negativan". Samohrani očevi ocjenjuju pozitivnijim odnos društva prema razvedenim majkama nego samohrane majke, dok oženjeni očevi ocjenjuju nepovoljnijima stavove društva prema razvedenim ženama.

maltretirala, tražila novce za režije, a suprug je sve propio. Osjećala sam se odvratno, mislila sam da ću prolupati, nešto je puklo u meni i ja sam otišla... Na razvod sam se odlučila kad sam se sjetila sebe u dobi u kojoj je sada moja kći. Moj otac je pio, i ja sam samo željela da nas mama uzme i odvede nas. Zato sam tako postupila. Mislim da se više neću udavati, da to ne bi bilo dobro za moju djecu." (Raboteg – Šarić, 2003 : 245)

²³ Odgovor na pitanje tijekom istraživanja (Raboteg – Šarić, 2003 : 247): "Rastali smo se zbog fizičkog i psihičkog zlostavljanja... ako ručak nije na stolu u 13 h leti cijeli stol na pod. Bilo mi je kao da je ogromni teret pao s mene... Nakon te sreće što nema fizičkog straha došle su brige što sad, kako dalje. Strah me hoću li imati snage odgojiti djecu kako treba."

Odgovori ispitanika ukazuju na određene društvene stereotipe o različitim tipovima jednoroditeljskih obitelji. Roditelji udovci i udovice su pretežito pozitivno ocijenjeni u društvu, zbog toga što se njih ne smatra odgovornim za njihovu situaciju, pa su tako odriješeni "prejake" stigme. Mogu također izazvati žaljenje i tugu kod drugih ljudi. No, to može biti i lažno sažalijevanje koje roditeljima ne pomažu i ne pruža podršku, već postiže obrnute rezultate. U nepovoljnoj situaciji su rastavljeni i neoženjeni očevi, a još više rastavljene i neudate majke. Na nepovoljnijem mjestu, s obzirom na stavove u društvu, su majke koje nisu nikad bile udate. Njih okolina najviše stigmatizira te je upravo ovim majkama jako važna podrška okoline.

Vidljiva je tradicionalnost stavova društva u većoj diskriminaciji majka u odnosu na očeve u slučaju kad se radi o rastavljenim ili nevjenčanim roditeljima. (Raboteg – Šarić, 2010.) Majke su u lošijem položaju jer se od njih očekuje da im glavna misao bude postati majka i brinuti se o kućanstvu. No, u većini slučajeva je uvriježen društveni stav prema samohranim majkama: "jadna", a prema samohranim očevima: "heroj", što je više nego smiješno, i te majke i ti očevi su individue koje žive svoj život, ne u svrhu glorifikacije ili omalovažavanja na osnovu roda

Ganong i Coleman (1995.), prema Raboteg – Šarić, Pećnik (2010 : 27), "su istraživali sadržaj socijalnih stereotipa o različitim tipovima majki", ustanovljeno je da su rastavljene majke stereotipizirane kao usamljene, nesretne, pod stresom i u financijski nepovoljnom stanju. Smatrane su nesposobnim jer nisu uspjele održati normalan odnos unutar institucije braka. Njihovo se roditeljstvo ne smatra lošim, ali su ipak njihove vještine procijenjene kao slabije od roditeljskih vještina udanih majki. No, roditelji koji su sudjelovali u istraživanju (prema Raboteg – Šarić, 2003.)

navode kako im samohrano roditeljstvo oslobađa negativnih bračnih iskustava koji su već gore navedeni.

Majke koje nisu u braku "označene" su kao neugledne osobe s negativnim osobinama ličnosti. Njihove su roditeljske vještine loše, a također su etiketirane neuspješnima kao bračne partnerice i članice obitelji. Stigmatizirati majke koje su same odlučile biti majke da su nedovoljno spremne i sposobne odgajati same djecu je potpuno pogrešno jer su one svjesno preuzele ulogu jednog i jedinog roditelja koji je odgovoran za sve segmente djetetova života. Neki roditelji uživaju u tome što mogu samostalno i nezavisno odlučivati o odgoju svog djeteta. Sama činjenica da su roditelji ih dovoljno uveseljava, a djeca im samim svojim postojanjem pružaju najveće zadovoljstvo.

Samohrani očevi, prema Raboteg – Šarić (2003.), katkad doživljavaju da ih okolina smatra manje kompetentnima za odgoj djece te se općenito kaže kako je za odgoj djece i dobivanje skrbi nakon razvoda zadužena majka.

5. Općeniti stavovi društva

Osim direktnih "optužbi" samohranih roditelja na temelju uzorka jednoroditeljskih obitelji postoje općeniti stavovi koji su usmjereni na sve samohrane roditelje. Socijalno i pravno, društvo ih stigmatizira kao loše roditelje koji imaju slomljene, nepotpune, nefunkcionalne obitelji što može, prema stigmati, rezultirati posljedicama pogubnim za njihovu djecu.

"Jnoroditeljske obitelji je eufemizam za problematičnu obitelj ili neka vrsta socijalne patologije." (Dowd, 1995 : 24) karakterizirane su kao "pokvarene" i devijantne u odnosu na tradicionalne, nuklearne, patrijarhalne obitelji. Smatra ih se nesretnima, problematičnim i devijantnim osobama. Prema nekim izvorima

izjednačavaju porast broja jednoroditeljskih obitelji sa socijalnim padom i smrću "prave" obitelji. U prošlom stoljeću, dugi niz godina, studije su dijelile negativan pogled na jednoroditeljske obitelji. Prikazivane su kao nefunkcionalni sistemi društva. Stavovi mnogih istraživanja nalažu: "kad se brak razriješi, obitelj se razriješi"; "ako brak nikad ne počne, obitelj nikad ne počne" ili "ako nema braka, nema ni obitelji". (Dowd, 1995 : 25) Vrijednosti koje su obično uokvirile istraživanja u ovom području su pokazivale da su legitimitet i autoritet očeva uloga. Otac bi trebao biti jedini ili glavni odgovorni za financijske dužnosti. Brak i obitelj mora biti strukturiran u smislu odvojenih uloga i aktivnosti sa strogom i pravilnom podjelom rada, a svi ostali obiteljski oblici odskaču od normalnog. (Dowd, 1995.)

Stigma koja je često stavljena na samohrane roditelje jest da su oni slabog financijskog i imovinskog stanja. Nema sumnje da neke jednoroditeljske obitelji zarađuju prosječno samo 40% od ukupnih prihoda dvoroditeljske obitelji, također jasno je da i elementarne potrebe i režijske troškove znatno teže zadovoljiti samo s jednim prihodom, čak i kad je on relativno visok. Unatoč tome, obiteljska struktura i oblik nije uzrok siromaštva, što je dokazano usporedbom koja kaže da više siromaštva ima u dvoroditeljskim obiteljima nego u jednoroditeljskim, npr. romske obitelji. Siromaštvo je povezano uz nepovoljni ekonomski položaj majki koje vode većinu takvih obitelji, ono nije "dano" samim postankom jednoroditeljske obitelji, već je nastalo.²⁴ Obiteljska struktura je uzrok siromaštva jedino ako se usudimo reći da je siromaštvo "izabrano" kad se obitelj izdvoji/izvuče iz patrijarhata. (Dowd, 1995.) U praksi problemi samohranih roditelja su problemi diskriminacije na tržištu rada i premalo pružanje značajne potpore. Nedostatak društvene potpore za

²⁴ Diskriminacija spola na tržištu rada kao i nedovoljni i neučinkoviti privatni i javni mehanizmi podrške stavljaju samohranu majku u nepovoljan financijski položaj.

samohrane roditelje, emocionalne ili druge, pogoršavaju ekonomske probleme samohranih roditelja. Društvo gleda na samohrane roditelje kao osobe koje loše odlučuju i misli da su zato siromašni i da je to razlog pojave depresije i anksioznosti. Uz to, misli se da su uzdržavane socijalnom potporom.²⁵ U prilog tome ide i izbjegavanje zapošljavanja samohranih roditelja jer poslodavci nerijetko pretpostavljaju da neće kvalitetno i pravovremeno izvršavati svoje poslovne obaveze radi obiteljskih.

Osim siromaštva, jednako jaka optužba društva jest da dijete u jednoroditeljskoj obitelji ne može ostvariti najbolju verziju sebe i ne može biti uspješno. Tipične predrasude koje okolina ima prema djetetu jesu da je dijete problematičnijeg ponašanja ili emocionalno manje stabilno jer živi samo s jednim roditeljem. Postoje brige da djeca ne "upadnu" u loše društvo ili zabrinutost kakva će djeca "ispasti", odnosno hoće li jedan roditelj moći dobro odgojiti djecu. Glavna pretpostavka za ovu stigmatu također dolazi od patrijarhata u kojem se smatra da otac ima bitnu ulogu u djetetovu uspjehu. Majke su većinom te koje vode jednoroditeljske obitelji te tako ne mogu doprinijeti dovoljno u razvoju. Prema Dowd (1995.), 60.-ih godina društveni znanstvenici su objavili studije o očevoj odsutnosti koje pokazuju kako obitelji "pate" zbog očeve odsutnosti u područjima kao što su razvoj spolnih uloga, akademskom uspjehu i moralnom razvoju.²⁶ No, istina jest da za djetetov pravilni razvoj, napredak te u konačnici uspjeh, nisu potrebna dva roditelja već dovoljna podrška jednog roditelja ili drugih bližih članova obitelji, prijatelja.

²⁵ Postoje izvori koji nalažu da je socijalna pomoć u Sjedinjenim Američkim Državama jedva dovoljna za uzdržavanje osnovnih životnih potreba. (dostupno: <https://www.scarymommy.com/single-mother-stigma-misconceptions/>)

²⁶ Ove teorije su vođene teorijama Talcotta Parsonsa koji je bio uvjerenja da majke i očevi imaju svoje jasne uloge u obitelji. Parsons je oca smatrao instrumentom u usporedbi s majčinom ekspresivnom ulogom. Prema Parsonsu, očevi donose obiteljske veze s vanjskim svijetom. (Dowd, 1995.)

Stigma vezana uz moral samohranih roditelja je najučestalija u društvu. Nemoralnim se smatraju dvije stvari; upuštanje u spolni odnos izvan braka i odgoj djece izvan braka. Prema knjizi autorice Dowd (1996.) patrijarhalna struktura je bila obvezna i njeno "nepoštvanje" je snosilo velike i snažne sankcije. Žene koje krše te norme smatraju se neuglednim. Moralne cenzure i kritike su bile prenesene i na djecu koja su bila označena kao kopilad. Prema nekim izvorima, majke su optužene da su "iskoristile" muškarce ne pazeći na posljedice, samo da bi zadovoljile svoje potrebe.²⁷ Često su samohrane majke optužene kao žene lakog morala te ih se pogrešno etiketira kao osobe koje traže partnere za pomoć oko djece, a ne iz "pravih" razloga.²⁸ Moralno pitanje samohranih roditelja je utemeljeno u religiji. Povezano je s regulacijom seksualnosti, zaštita protiv neizvjesnosti očinstva i očuvanja patrijarhalnog braka. Osobe koje su privržene religiji imat će tradicionalnije i negativnije stavove prema samohranim roditeljima, češće samohranim majkama. Neki samohrani roditelji, prema Raboteg – Šarić (2003.), izvješćuju da ih pripadnici suprotnog spola izbjegavaju jer smatraju da samohrani roditelji u njima gledaju potencijalnog partnera pa tako osobe izbjegavaju reći ljudima da su samohrani roditelji. Kad su "prisiljene" ipak reći, osjete promjenu u odnosu, pogotovo u pogledu muškarca.

²⁷ "Postoje stvarni i valjani razlozi zašto neki muškarci nisu prisutni u životu svoje djece, poput aktivne vojske i roditelja (uglavnom očeva) koji su zatvoreni. Međutim, glavni krivac za samohrane majke nije spolni odnos – nego "nestali" očevi. Nekako se čini da su muškarci većinu vremena izostavljeni iz ovih razgovora. Žene su seksualno ludi prijestupnici gladni beba, odsutni očevi samo su nusprodukt." (dostupno na: <https://www.scarymommy.com/single-mother-stigma-misconceptions/>)

²⁸ Možemo vidjeti iz bilješke broj 18 primjer odgovora ženske osobe koja je postala samohrana majka i nema tendencije tražiti novog partnera i udavati se.

5.1. Suočavanje sa stigmom

Prema Goffmanu (2009.) osobe koje su stigmatizirane posjeduju društveno neprihvatljivu crtu te tako razvijaju različite načine suočavanja s problemom. (Buljubašić, 2020.) Jedan od načina je da direktno žele ispraviti ono što nije prihvatljivo. Samohrane majke, koje to nisu postale svojevrijedno, će htjeti naći drugu osobu u namjeri da imaju vlastitu, "normalnu" obitelj. Moguće je da će se htjeti dokazati u području majčinstva tako da će poticati više svoje dijete na rad u školi kako ne bi ni na koji način odskakalo od uspjeha druge djece koje potječu iz dvoroditeljske obitelji. Rezultat "ispravljanja" često nije stjecanje potpuno ravnopravnog statusa i ne garantira potpunu integraciju, već transformacija od osobe s manom u osobu koja je ispravila tu manu. Goffman (2009.) navodi situacije gdje se stigma iskorištava za druge ciljeve ili kao izgovor za promašaje i propuste, koji su se dogodili iz potpuno nepovezanih razloga. Tako samohrani roditelji mogu iskoristiti svoj status za dobivanje povlastica, primjerice zaposlenje na temelju slike lošeg financijskog stanja. "Također, stigmatizirani/e su često dio zajednica ili klubova za zajednička okupljanja radi samopomoći, u kojima vide mogućnost lakšeg suočavanja s problemom. Obilježje jest da se pripadnici/e određene kategorije stigme imaju tendenciju okupljati u manje društvene grupe, čiji članovi potiču iz iste kategorije." (Buljubašić, 2020 : 9) U Hrvatskoj postoji Udruga LET koja kontinuirano radi na unapređenju kvalitete življenja samohranih roditelja imajući u vidu potrebe roditelja i njihove djece.²⁹ Osim toga, samohrani roditelji počeli su stvarati mrežu uzajamne podrške i organiziraju se udruge u kojima ne nalaze samo

²⁹ "S tim ciljem udruga LET: pokreće web stranicu u kojoj obuhvaća sve korisne informacije za samohrane roditelje omogućuje samohranim roditeljima savjetovanje socijalnog radnika i pravnika, organizira radionice (obiteljsko-pravna i radno-socijalno pravne tematike) koje se održavaju u mjesečnim intervalima, a besplatne su za samohrane roditelje, izdaje knjigu "Za" i "O" jednoroditeljskim obiteljima, kao i Kodeks dobre prakse za poslodavce i vlade – radna uloga jednoroditeljskih obitelj, provodi projekt KALEIDOSKOP–unapređenje prava djece u različitim obiteljima za tolerantnije i raznovrsno društvo" (dostupno na: <https://udruga-let.hr/info/samohrani-roditelji/>)

prijateljsku i emocionalnu potporu, nego razmjenjuju dobra i usluge. Ako je riječ o diskreditirajućoj stigmi, onda je, po Goffmanu (2009.), jedan od načina suočavanja s problemom skrivanje stigme, koje uključuje skretanje pažnje sa stigme, a ostvaruje se nastojanjem da se u što manjoj mjeri prikaže vlastiti nedostatak, čak i kada prisutni/e znaju za stigmom. Na taj način, samohrani roditelji u većini slučajeva neće pričati o tome kako su postali samohrani roditelji niti će govoriti o tome u negativnom svjetlu. Nije nepoznato da stigmatizirani/e bježe od skupine koja za stigmom zna, držeći pritom stigmom u tajnosti, dok pribjegavaju drugoj skupini, koja za tu stigmom ne zna. Tako je moguće da samohrani roditelji birati skupinu gdje neće pričati o onome što ih muči već će to htjeti prikriti razgovarajući o temama nepovezanim s roditeljstvom. Također može doći do toga da se stigmatizirane osobe izoliraju, postaju sumnjičave, depresivne, neprijateljski raspoložene, uznemirene, pa čak i ljubomorne. (Goffman, 2009.) Stvaraju si lakše načine komunikacije s "normalnima", uložiti će napor da sakriju devijacije. Primjerice, povećanjem kontakata, stupanj neugodnosti se smanjuje, iako bliskost ne mora nužno dovesti do reduciranja stigme. Nadalje, autor smatra da se u susretu stigmatizirani/a može osjećati nesigurnim/om, zbog neznanja kako će ih normalna osoba prihvatiti i u koju će ih kategoriju svrstati, jer ne mogu anticipirati što normalni misle o njima. Ali, zanimljivo je što autor konstatira kako stigmatizirana osoba nerijetko sama sebi pojačava uskraćivanje prihvaćanja smatrajući da zbog svojih karakteristika to i zaslužuje. Pa tako, samohrani roditelj koji nije bio u braku neće "dijeliti" ljubavne savjete jer smatra da zbog svog neuspjeha nema pravo.

Fišer i suradnici (2006.) upućuju i na problem društva koji se često javlja kada su osobe u problemima. Ljudi ponekad posegnu za kojom čašicom više ili dođu u kontakt s nekim vrstama narkotika pa tako njihovi problemi postaju mali ili će se sami od sebe riješiti. Nažalost, danas nije neobično pročitati ili vidjeti očeve ili majke

koji zbog svojih ovisnosti gube doticaj sa stvarnošću te tako zanemaruju svoju djecu. Poznato je da alkohol i neki narkotici pridonose depresivnom raspoloženju te potencijalnom agresivnom ponašanju pa se roditelji iskaljuju na djeci.

6. Zaključak

Društvo danas, iako je konstantno u procesu modernizacije, još sadrži tradicionalne stavove prema obitelji, поближе jednoroditeljskoj obitelji. Vidljivo iz napisanih teorija, proces stigmatiziranja i etiketiranja može nastati i iz "nevidljivih" devijacija. Samohrani roditelji, unatoč tome što su sve više dio naše svakodnevice, su pod povećalom te ih samo jedan čin, koji se roditeljima u dvoroditeljskim obiteljima čini nenormalan, može opredijeliti kao one koje ne pripadaju ili su manje vrijedni u društvu. Društvo ponekad nije svjesno koliko podrške i empatije je potrebno roditelju koji je ostao sam sa dijetetom, ne osvrćući se na razloge zbog kojih se dogodila ta situacija. Samohrani roditelji su suočeni s raznim problemima, od financijskih do emocionalnih, a društvena reakcija im može samo još više naškoditi u održavanju "normalnog" i kvalitetnog obiteljskog života. Pa tako održavanje tradicionalne obitelji kao ideala i promatranje drugih obiteljskih formi kao anomalije zapravo je kontraproduktivno u pomaganju tim obiteljima. Bez obzira na mnogobrojne medije koje pomažu u prihvaćanju samohranih roditelja, oni će uvijek u jednom pogledu biti etiketirani jer narušavaju dugostoljetnu tradiciju dvoroditeljskih obitelji.

7. Literatura

1. Becker, H. (2011.) „Preispitivanje teorije etiketiranja”. Amalgam. 1 (5): 99-119.
2. Berc, G., Ljubotina, D. i Blažeka, S. (2004). Struktura obitelji i životni uvjeti obitelji u selu i u gradu. *Sociologija i prostor*, 42 (1/2 (163/164)), 23.-43. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/33485>
3. *Bez stigme: Svojevoljno postati samohrana majka* (2015.) Vox Feminae. Dostupno na: <https://voxfeminae.net/vijesti/bez-stigme-svojevoljno-postati-samohrana-majka/>
4. Dowd, N. E. (1995.) Stigmatizing Single Parents. 18 Harv. Women's Law Journal
19. University of Florida Levin College of Law Research Paper. 20.-51.
5. "Erving Goffman" (2021.) Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Erving-Goffman> (13.7.2021.)
6. Fišer, S., Radat, K., Ogresta, J., Marković, N., (2006.) "Za' i "o" jednoroditeljskim obiteljima. Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET
7. Goffman, E. (1974.) *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York: Jason Aronson, Inc
8. Goffman, E. (2009.) *Stigma*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
9. Grozdanić, S., (2000.) Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*. Vol.7 No.2 Studeni. str. 169.-182.
10. Janković, J., (2008.) *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Etcetera

11. Maleš, D. (1995.) Usporedba stavova roditelja iz potpunih obitelji i obitelji s jednim roditeljem prema poželjnosti osobina za dječake i djevojčice. *Društvena istraživanja*. 4 (4-5), 517-538.
12. Narodne novine (2013.): Zakon o socijalnoj skrbi. NN 157/2013
13. *Prava roditelja u jednoroditeljskim obiteljima* (2021.) Dostupno na: <https://www.omg.hr/wp-content/uploads/Prava-roditelja-u-jednoroditeljskim-obiljima.pdf> (8.7.2021.)
14. *Primjeri diskriminacije jednoroditeljskih i samohranih roditelja* (2021.) Dostupno na: <https://pravo.roda.hr/prava-roditelja-i-djece/roditeljska-prava/primjeri-diskriminacije-jednoroditeljskih-i-samohranih-roditelja.html>
15. Prpić, M. (2015.) *Maloljetnička delinkvencija kao osobni izbor –teorija stigmatizacije i teorija reputacije*. Završni rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Fakultet hrvatskih studija
16. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V., (2003.) *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
17. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., (2010.) Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*. Vol 17., No 1. Ožujak, str 5-25.
18. "Samohrani roditelji" (2021.) <https://gov.hr/hr/samohrani-roditelji/706> (7.7.2021.)

19. *The Single Mother Stigma: 5 Common Misconceptions That Need To Go Away Now* (2017.) Scary Mommy. Dostupno na: <https://www.scarymommy.com/single-mother-stigma-misconceptions/>
20. Tomić-Koludrović, I., Knežević, S. (2004.) „Konstrukcija identiteta u mikro-makro kontekstu”. *Acta Iadertina*, 1 (1): 109.-126.
21. Udruga LET (2021.) Samohrani roditelji. Dostupno na: <https://udrugalet.hr/info/samohrani-roditelji/>
22. Zimić, Z. (2018.) *Samohrani roditelji*. Završni rad. Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu
23. Žutić, A. (2020.) *Samohrano roditeljstvo*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu